

Різноманітність підходів до визначення сутності фінансового стану підприємства

**Круць А.В.
Гут Л.В.**

Україна, Чернівці, Київський Національний Торговельно-Економічний Університет
Чернівецький Торговельно-Економічний Інститут

The author considers the modern interpretation of the notion „financial state of an enterprise”, specifies its essence and evaluates the indices and models which determine it.

Проблема аналізу фінансового стану підприємства та його оцінки є актуальною і сьогодні, оскільки з одного боку, він є результатом діяльності підприємства, тобто його досягнення, а з другого боку – визначає передумови розвитку підприємства. Тому дане питання було розглянуто у працях багатьох економістів, як вітчизняних так і зарубіжних, і особлива увага приділялася питанням пов'язаних не тільки з аналізом фінансового стану, а й з його оцінкою та управлінням.

Серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню фінансового стану підприємств, слід виділити таких як І.Т. Балабанов, Л.А. Бернстайн, І.О. Бланк, Ю. Брігхем, Л. Гапенські, Т.Р. Карлін, А.П. Ковальов, В.В. Ковальов, М.Н. Крейніна, Л.А. Лахтіонова, Г.В. Савицька, В.Т. Савчук, О.С. Стоянова, Р. Холт, А.Д. Шермет, Д.Н. Шиян та інші.

Проте, незважаючи, що трактування поняття „ фінансовий стан підприємства„ було розглянуто багатьма науковцями, спостерігаються великі розбіжності як у трактуванні даного поняття так і у визначенні складу показників аналізу фінансового стану, та їх критичних значень.

Як відомо, оцінка фінансового стану підприємств здійснюються безпосередньо за низкою методик, розроблених міністерствами (відомствами), Національним Банком України та комерційними банками. Основу таких методичних підходів до оцінки фінансового стану підприємств було закладено ще з 1998 року, Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та Державною податковою адміністрацією України. Удосконалені варіанти останньої розробки представлено Методичними рекомендаціями з аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій у 2000—2003 роках. Для підприємств, що підлягають приватизації, Міністерством фінансів та Фондом державного майна України у 2001 році розроблено окреме Положення про порядок здійснення аналізу їхнього фінансового стану [1].

Вихідною основою для аналізу фінансового стану підприємств, комерційними банками, при оцінці їхньої кредитоспроможності стало розроблене НБУ у 1995 році Положення „Про кредитування підприємств”, яке на сьогодні скасоване. Проте НБУ

було удосконалено методичні підходи до оцінки фінансового стану підприємств та відображено у Положенні „Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” (2003 рік). Кожний комерційний банк, з урахуванням рекомендацій НБУ, розробляє своє Положення про кредитування, де й викладені основні методичні підходи до оцінки фінансового стану підприємства при встановленні можливості надання йому кредиту, визначенні його кредитоспроможності.

За методикою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, затвердженою наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23 лютого 1998 року, сутність досліджуваного поняття визначено так: „Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємств, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів”[1]. На мою думку, дане визначення не зовсім точно відображає зміст поняття „фінансовий стан”, оскільки воно не може бути результатом взаємодії певних фінансових відносин, від яких залежить фінансова спроможність підприємства щодо забезпечення своєї поточної діяльності, подальшого розвитку, погашення лише короткострокових чи і довгострокових зобов'язань, а по друге основою даного поняття повинна бути не комплексність, а реальна можливість забезпечення як свого розвитку так і погашення певних зобов'язань.

Подібне до даного визначення сутності „фінансового стану”, наводиться в Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затвердженим наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України № 49/121 від 26 січня 2001 року. В якому визначено „фінансовий стан підприємства” як сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємств [2]. Проте у цьому трактуванні крім вже визначених, наявні ще й такі характеристики, що є найвагомішими у визначенні сутності фінансового стану — спроможність підприємств фінансувати різні види діяльності.

Щодо визначень поняття „фінансового стану” науковцями, то переважна більшість із них повторюють трактування за Методикою інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Вони визначають це поняття як комплексне, що характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства.

Проте обгрунтованішим визначенням порівняно з даним, є трактування тих авторів, що підкреслюють відображення у понятті „фінансовий стан”, якісної сторони виробничої і фінансової діяльності, хоча й з деякими відмінностями. До таких можна віднести тлумачення М.Я. Дем'яненка, В.В. Осмоловського, М.Ф. Коробова та інших. Одним з найповніших визначень поняття „фінансового стану підприємства” наведено у фінансовому словнику-довіднику за редакцією М.Я. Дем'яненка, де серед його характеристик на перший план виступає якісна сторона діяльності підприємства, а саме „Фінансовий стан — це комплексне поняття, що відображає якісну сторону його виробничої та фінансової діяльності та є результатом реалізації усіх елементів зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства. Він характеризується системою показників, які відображають стан капіталу в процесі його кругообігу, здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями і забезпечувати ефективне фінансування своєї виробничої діяльності на певний момент часу” [12, с.507].

У В.В. Осмоловського, автора підручника „Теорія аналізу господарської діяльності”, при визначенні поняття „фінансового стану підприємства” на першому місці також виділено комплексність даного поняття: „Фінансовий стан підприємства — комплексне поняття, характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормальної виробничої діяльності комерційних та інших суб'єктів господарювання, доцільністю й ефективністю їх розміщення і використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими суб'єктами господарювання, платоспроможністю та фінансовою стійкістю” [9, с.188]. Основну увагу в даному визначенні звернено не тільки на забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами, що є важливим, а й на доцільності та ефективності їх розміщення і використання, платоспроможності підприємства та фінансовій стійкості.

Досить повним і, на мій погляд, ширшим поняттям ніж „фінансовий стан підприємства”, є визначення сутності даного поняття у М.Я. Коробова (автора навчального посібника „Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств”). Він стверджує, що „фінансовий стан підприємства — це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. Фінансовий стан підприємства можна визначити як міру забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасних грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями” [6, с.354].

У підручнику „Аналіз господарської діяльності”, автора Г.В. Савицької, сутність поняття „фінансовий стан підприємства”, визначає таким чином: „фінансовий стан

підприємства — це економічна категорія, яка відображає стан капіталу в процесі його кругообігу та спроможність суб'єкта до саморозвитку на фіксований момент часу”[11, с. 169]. Особливість даного визначення полягає в тому, що автор уперше визнає фінансовий стан, як економічна категорія, а не комплексне поняття, і підкреслює, що ця категорія відображає стан капіталу у процесі його кругообігу та спроможність підприємства до саморозвитку саме на фіксований момент часу, тобто сьогодні і тільки, тому що на завтра ситуація уже може бути іншою.

Дане трактування практично повторюється, лише без наголошення на відображення фінансового стану підприємства саме на фіксований момент часу, авторами підручника „Курс економічного аналізу” за редакцією І.Ф. Прокопенка. Фінансовий стан підприємства ними визначено як економічну категорію, що відображає стан капіталу у процесі його кругообігу і здатність суб'єкта господарювання до розширення своєї діяльності [10, с.266].

На думку А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, Є.В. Негашева, „фінансовий стан підприємства” виражається у співвідношенні структур його активів і пасивів, тобто засобів підприємства і їхніх джерел [14, с.208]. Проте з даного визначення не видно про що можуть свідчити такі співвідношення, а оскільки вони будуть різними навіть в аналогічних підприємств, то доцільно було б на це звернути увагу.

У деяких літературних джерелах поняття „фінансовий стан підприємства”, подано у зовсім спрощеному варіанті. Наприклад, В.І. Іващенко, М.А. Болух у навчальному посібнику „Економічний аналіз господарської діяльності” наводять таке визначення: „фінансовий стан підприємства — це результат фінансової діяльності. Він характеризується розмірами коштів підприємств, їх розміщенням та джерелами надходження”[5, с. 204]. З цього визначення не зрозуміло, чому фінансовий стан підприємства є результатом лише його фінансової діяльності, чому він не є результатом також операційної та інвестиційної, і зовсім упускаються якісні характеристики такого поняття.

Не уточнюють це поняття й автори О.П. Крайник, З.В. Клепікова. Ними представлено таке визначення: „фінансовий стан підприємства є комплексним поняттям і характеризується системою показників, які відображають наявність та розміщення коштів, реальні та потенційні фінансові можливості підприємства”[7, с.87]. Отже, тут повторюється трактування, наведене в Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, та не уточнюється визначення сутності поняття фінансового стану підприємств.

Тому можна зазначити, що при порівняння визначень цього поняття різними авторами „фінансовий стан підприємства” об’єктивно формується в системі зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства і його слід розуміти насамперед як фінансову спроможність підприємства.

Отже, на мою думку, фінансовий стан підприємства — це економічна категорія, що визначає реальну та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечувати фінансування поточної діяльності, певний рівень саморозвитку підприємства, та погашення зобов’язань перед суб’єктами господарювання. Кількісно він вимірюється системою показників, на підставі яких здійснюється його оцінка.

Фінансовий стан — це важлива характеристика економічної діяльності підприємства у зовнішньому середовищі. Він значною мірою визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів з фінансових та інших відносин. Цілі, з якими здійснюють аналіз та оцінку фінансового стану підприємства, будуть різними у них та кредиторів й інвесторів.

Якщо підприємство, як правило, здійснює оцінку свого фінансового стану з метою виявлення резервів підвищення ліквідності, платоспроможності та прибутковості, розробки прогнозів фінансового стану на перспективу чи його оздоровлення, то кредитор і інвестор оцінюють фінансовий стан з метою мінімізації своїх ризиків.

Важливою характеристикою фінансового стану підприємства є оцінка його платоспроможності, під якою прийнято розуміти спроможність підприємства розраховуватися за своїми зобов’язаннями. Платоспроможним є таке підприємство, у якого активи перевищують зовнішні зобов’язання. Спроможність підприємства платити за своїми короткостроковими зобов’язаннями називають ліквідністю. Підприємство вважається ліквідним, якщо воно в спроможі виконати свої короткострокові зобов’язання за умови реалізації поточних активів [4, с.269].

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану є фінансова стабільність (стійкість) підприємства. Вона пов’язана з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів і характеризується співвідношенням власних і залучених коштів, яке визначає загальну оцінку фінансової стабільності [8, с.121].

Фінансово стійким є такий суб’єкт господарювання, який за рахунок власних коштів покриває витрати, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні засоби), не допускає не виправданої дебіторської і кредиторської заборгованості й вчасно розраховується за своїми зобов’язаннями. Основою фінансової стійкості є раціональна організація і використання оборотних коштів [3, с.37]. Фінансовий стан

підприємства визначають сукупністю показників, що відображають наявність, розміщення й використання ресурсів підприємства, його реальні і потенційні фінансові можливості [13, с. 4].

При проведенні дослідженні оцінки різних методик, можна визначити оптимальну кількість груп фінансових показників (якомога меншу) та виділити їх за значенням при оцінці фінансового стану підприємства. На мою думку, за рівнем значущості слід виділити, для оцінки фінансового стану, такі групи показників: на першому місці — оцінка активів, що використовують для розрахунку окремих показників, зокрема при розрахунку показників ліквідності і платоспроможності враховують усю дебіторську заборгованість за оцінкою їх у балансі; на другому місці — рентабельність; на третьому — фінансової стійкості; на четвертому — ліквідність підприємства. Крім вибору груп, необхідно обґрунтувати і перелік показників, що включатиме кожна з цих груп.

Відомо, що в міжнародній практиці для оцінки фінансового стану підприємств широко використовують математичні моделі, за допомогою яких формують узагальнений показник фінансового стану підприємства — його інтегральну оцінку, серед яких заслуговують на увагу моделі Альтмана, Таффлера, Ліса, Чессера.

Широке застосування даних моделей у закордонній практиці обумовлено наступними перевагами:

- вони мають невелику кількість показників, що забезпечують високу точність результатів, за незначних затрат трудомісткості;
- моделі дають можливість поєднувати різноманітні об'єкти;
- інформація для розрахунку усіх показників є доступною, оскільки відображається в основних формах фінансової звітності;
- а також є можливість не лише оцінки фінансового стану, а й прогнозування банкрутства, визначення зони ризику в якій перебуває підприємство.

Проте дані моделі показують правдиві результати лише в тих конкретних умовах, для яких вони розроблені. Використання таких моделей в Україні було б можливим за повної відповідності бухгалтерського обліку, фінансової звітності і показників міжнародній практиці та стабільній діяльності вітчизняних підприємств. У зв'язку з наявними відмінностями показники вітчизняних підприємств, введені в модель, повинні мати інші критеріальні значення. Адже величина цих коефіцієнтів істотно впливає на результати розрахунків і правильність висновків про фінансовий стан підприємства [8, с. 128].

Окрім того, будь-яка модель даватиме надійні результати лише за незмінності (постійності) умов функціонування об'єктів, котрі досліджуються, що не характерно

для вітчизняних підприємств, що не може не вплинути як на коефіцієнти моделі, так і на її критичні значення, які слугують для оцінки фінансового стану підприємства і прогнозування можливості його банкрутства.

Тому з огляду на це необхідно розробити такий методичний підхід, за якого оцінка фінансового стану українських підприємств базувалася б на:

- вітчизняних стандартах обліку і звітності, на поєднанні різноманітних методів;
- використовувала б інформаційну базу вітчизняних підприємств з урахуванням їхньої галузевої специфіки, що дало б змогу враховувати особливості їх діяльності.

Отже, аналіз різноманітних трактувань сутності фінансового стану підприємства та методичних підходів до його аналізу й оцінки, дає можливість зробити висновок про необхідність уніфікації трактування поняття „фінансовий стан підприємства” та удосконалення методик проведення різних видів аналізу.

Перелік посилань

1. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23 лютого 1998 р.
2. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України № 49/121 від 26 січня 2001 р.
3. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта. М.: Финансы и статистика. – 2000. – ст.37.
4. Гринькова В.М., Корда Фінанси підприємств. „Знання”, - 2004. – ст.269.
5. Економічний аналіз господарської діяльності: Навч. посібник / Болух М.А. та ін. – К.: КНЕУ. – 2001. – ст.204.
6. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посібник. – К.: Знання. – 2000. – ст.354.
7. Крайник О.П., Клепова З.В. Фінансовий менеджмент. – Львів: „Інтелект”, - 2001. – ст.87.
8. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч.пос. – К.: Вища школа, 2003. – ст.9-12, 117-118, 121, 128.
9. Осмоловский В.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. – Минск: Новое знание. – 2001. – ст.188.
10. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряєва З.Ф. Курс економічного аналізу: Підручник для студентів ВНЗ/ за ред.Прокопенка І.Ф. – Харків: Легас. – 2004. – ст.266.
11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М. – 2003. – ст.169.
12. Фінансовий словник-довідник/ Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я. та ін.: за редакцією Дем'яненка М.Я. – К.: ІАЕУААН. – 2003. – ст.507.
13. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч.пос. – К.: ЦУЛ, 2002. – ст.4.
14. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Ненашев Е.В. Методика финансового анализа. – М.: ИНФА. – 2001. – ст.208.